

0. Inleidend

Als oudervereniging, VLOK-CI vzw (VLaamse Ouders van Kⁱnderen met C^ochleaire Iⁿplant)¹ willen wij ook graag onze reactie op de Talennota van Min. Pascal Smet toevoegen, in aanvulling op de reactie vanuit het VVKBuO en vanuit Fevlado.

Wij begrijpen dat het VN-verdrag het beleid aanspoort tot het implementeren van een aantal 'redelijke aanpassingen' naar dove personen toe. Wij begrijpen en erkennen ook het accent dat de Dovengemeenschap legt op de invoering van Vlaamse Gebarentaal (VGT) o.m. als instructietaal in het dovenonderwijs en d.m.v. meer tolkuren in het 'gewoon' onderwijs. Maar deze 'redelijke aanpassingen' bieden onvoldoende antwoord op de noden van vele dove en slechthorende (d/sh) kinderen.

Het baart ons ook zorgen dat in alle voorliggende teksten omtrent onderwijs aan d/sh kinderen er heel veel aandacht wordt besteed aan het invoeren en aanwenden van VGT en tolken, **terwijl er ons inziens zeker evenveel aandacht dient gegeven te worden aan het verwerven van een rijk en correct Standaardnederlands. Ook hier dienen 'redelijke aanpassingen' genomen te worden zodat alle d/sh kinderen kunnen aanspraak maken op permanente en kwalitatief hoogstaande GON-begeleiding bij hun integratie in het 'gewoon' onderwijs, waar het Nederlands de instructietaal is.**

Hieronder proberen we onze bedenkingen in een notendop weer te geven.

1. Wat zegt de talennota?

Over het Standaardnederlands

Wij volgen de minister helemaal waar in de talennota gesteld wordt dat *een rijke kennis van het Standaardnederlands een eerste prioriteit in het talenbeleid (en het onderwijsbeleid) blijft. Dit is immers een essentiële voorwaarde voor een succesvolle schoolloopbaan, doorstroming naar de arbeidsmarkt, voorwaarde voor maatschappelijke zelfredzaamheid en integratie, toegang tot jeugdwerk, cultuur, sport, verhoging van sociale cohesie, persoonlijke ontwikkeling, het aanwakkeren en ontplooiën van de burgerzin van elk individu. Wie geen Standaardnederlands leert, blijft in de beslotenheid van het eigen gezin of de eigen gemeenschap leven, en leeft – in Vlaanderen – buiten Vlaanderen.*

Over de Vlaamse Gebarentaal

Het lijkt niet logisch om dan onder 3.2.2 te lezen dat de introductie van *de Vlaamse Gebarentaal in het onderwijs als volwaardige instructietaal meer gelijke kansen zou creëren voor de doelgroep dove kinderen en dat daarom bij jonge dove kinderen de focus op taalverwerving via VGT en op woordherkenning in het geschreven Nederlands moet liggen.*

¹ Sinds de statutenaanpassing van 2009 hebben we onze doelgroep ook verruimd naar alle ouders van dove en slechthorende kinderen. Daarmee spreken we voor een brede groep kinderen, waarvan het grootste deel vroeg of laat integreert in het 'gewoon' onderwijs.

2. Probleemstelling

Het VN-verdrag inzake de rechten van personen met een handicap heeft het over 'redelijke aanpassingen'. Is het implementeren van VGT en Dovencultuur het sluitende antwoord op de vraag naar welke redelijke aanpassingen er in onderwijs aan d/sh kinderen te nemen zijn?

Kan men stellen dat voor alle dove kinderen VGT de eerste en meest toegankelijke taal is? En kan men voor de grote groep jong geïmplanteerde dove kinderen, die eigenlijk de voorkeur geven aan het Nederlands als eerste taal, blijven vooropstellen dat in onderwijs de focus moet liggen op taalverwerving via VGT en op woordherkenning in het geschreven Nederlands?

Kan je nog eenduidig spreken over talen- en bijgevolg onderwijsbeleid voor d/sh kinderen? Is wat misschien wel realiseerbaar of toch haalbaarder lijkt in het dovenonderwijs/'buitengewoon' onderwijs, ook zonder meer kopieerbaar/toepasbaar op het GON/Geïntegreerd Onderwijs? Moet er geen duidelijker onderscheid gemaakt worden in het 'te bewandelen pad' naargelang de onderwijsvorm?

Op welke manier garanderen we, met de mogelijkheden en beperkingen die d/sh kinderen NU hebben, de vlotst verlopende integratie in het schoolleven, sociaal-cultureel leven, arbeidsmarkt enz.? Moet men dan niet eerder kind-gericht dan handicap-gericht kunnen denken inzake het aanbod aan onderwijs-begeleiding?

3. Duiding

3.1. *Begin jaren 90: Bicultureel-bilinguaal model*

Begin jaren 90 werd er aangestuurd op bicultureel-bilinguaal onderwijs voor dove kinderen. Veel dove kinderen doorliepen toen ook nog hun hele schoolloopbaan in het 'buitengewoon' onderwijs. De idee was: VGT zou daar, naast het geschreven Nederlands, een volwaardige plaats verwerven als instructietaal. VGT werd gezien als de eerste (want meest toegankelijke) taal voor alle dove kinderen, en deze zou men dan gebruiken als kapstok om het geschreven Nederlands onder de knie te krijgen.

Een grote verdienste van de voorbije 20 jaar is wel dat VGT erkend werd, dat een tolk VGT beter aanvaard wordt, dat de dove persoon 'geëmancipeerd' is. Dat er een besef is gegroeid dat een dove persoon niet per se een ongelukkig, gehandicapt (zonder meer) iemand is, maar een zelfstandig en zelfbewust iemand kan zijn.

Bedenkingen bij de resultaten

In Canada (Mayer & Leigh, 2010) en in Nederland (Knoors, 2011) verschenen heel recent artikels waarin men echter duidelijk aangeeft dat men op dit gedachtengoed uit de jaren 90 begint terug te komen.

Uitgangspunt is dat VGT de eerste, want meest toegankelijke (immers visuele) taal is voor alle dove kinderen. Maar de meeste dove kinderen (90%) worden geboren bij horende ouders, die helemaal niet vertrouwd zijn met doofheid en geen VGT kennen. Blijkt ook dat het voor horende volwassenen niet gemakkelijk is om VGT te leren. Dove babies van horende ouders krijgen dus een onvoldoende rijk aanbod aan VGT tijdens hun eerste levensjaren en net de eerste jaren zijn cruciaal om VGT te kunnen uitbouwen tot een rijke en volwaardige eerste taal. Deze kinderen beginnen met een taalachterstand aan hun schoolloopbaan en halen die achterstand niet meer in.

Bovendien blijkt dat die achterstand ook mee bepaalt hoe goed je een tweede taal (het Nederlands dan) kan verwerven. Bijkomend probleem bij de transfer van VGT naar Nederlands is dat beide talen geen schriftsysteem delen.

KNOORS: *'Leer je een tweede taal nu makkelijker als je al een eerste taal geleerd hebt? Ja en nee. De transfer van de taalvaardigheid treedt niet automatisch op. Een kind moet vaardig zijn in de eerste taal, anders treedt er geen transfer op. [...] De grootste transfer treedt overigens op tussen talen die een schriftsysteem delen.'*

Overigens, ook al is geschreven taal ook visueel waarneembaar en heb je er je oren dus niet voor nodig, kan je de geschreven vorm van een taal pas echt goed begrijpen, zeker een gesproken taal, als je die taal toch ook tot op zeker niveau beheerst. MAYER en LEIGH: *'In order to read in a second language, a level of second language linguistic ability must be achieved.'*

Zo komen dove kinderen in een vicieuze cirkel. De voorwaarden tot tweetalige opvoeding in onderwijs zijn bijgevolg niet makkelijk te vervullen.

MAYER en LEIGH: *'If earlier identification and early implantation are able to offer the opportunity for ease of access to spoken language – the language of most deaf children's parents and extended families – **then clearly it will be increasingly difficult to argue for a system where deaf children need to routinely learn sign language because of its relatively accessibility and ease of acquisition.***

3.2. Eind jaren 90: opkomst van CI bij jonge dove kinderen

Het merendeel van de d/sh babies wordt met de Algo-test vroegtijdig ontdekt, meteen geappareilleerd en begeleid. Indien te weinig baat bij gewone hoorapparatuur wordt er gemiddeld rond de leeftijd van één jaar geïmplanteerd en wordt er intensief audiologisch en logopedisch opgevolgd. De overgrote meerderheid (ca. 95%) van de dove babies werd het voorbije decennium geïmplanteerd. Het verwerven van het gesproken Nederlands ligt nu voor velen van hen binnen bereik. Dit geldt niet voor elk kind, en zeker niet voor elk kind in dezelfde mate. Maar dit heeft op het aantal en de hoedanigheid van de groep d/sh kinderen die nu nog hun volledige schoolloopbaan in een Type-7-school volbrengen een enorme invloed gehad. Dove kinderen integreren veel vroeger en ook talrijker in het 'gewoon' onderwijs. Dit leidt ons tot de vraag: 'Wat is de plaats van VGT in het 'gewoon' onderwijs, waar het Nederlands de instructietaal is?' Hier ligt de interesse in en de mogelijkheid tot het verwerven van VGT als een volwaardige taal anders dan voor kinderen in het dovenonderwijs.

3.3. De populatie dove kinderen nu: diversiteit ...

3.3.1. Dove kinderen van dove ouders

Dove kinderen van dove ouders vertoeven overwegend in een relatief gunstigere taalverwervingssituatie (KNOORS). Hun ouders beheersen **VGT** immers **als een rijke en volwaardige thuistaal**. Dove kinderen van dove ouders zijn dus taalrijk wat VGT betreft en dat biedt hen aanvankelijk een voorsprong.

MAAR:

- We spreken hier over een kleine groep, nml. dove kinderen van dove ouders vertegenwoordigen ong. 5% tot 10% van de dove kinderen.
- Bovendien biedt een goede kennis van een rijke VGT niet makkelijker toegang tot de horende maatschappij. Het inzetten van een tolk is immers in uren erg beperkt.
- Tot slot, ook en zeker voor deze groep kinderen is en blijft er aandacht nodig voor het verwerven van een zo rijk en correct mogelijk Standaardnederlands in (woord en) geschrift. Wie geen Standaardnederlands leert, blijft in de beslotenheid van het eigen gezin of de eigen gemeenschap leven, en leeft – in Vlaanderen – buiten Vlaanderen (Talennota).

3.3.2. Dove kinderen van horende ouders

Meer dan 90% van de dove kinderen wordt geboren in een horend gezin, en daar is een gesproken taal, vaak **het Nederlands, de thuistaal**. Dit is de taal die hun ouders volledig beheersen en dus ook als een volwaardige taal kunnen aanbieden.

MAAR door hun auditieve beperking is het vlot verwerven van het Nederlands geen evidentie. Ondanks de steeds verbeterende hoorapparaten en de CI blijft het luisteren steeds de volledige concentratie vragen, zeker om het gezegde dan ook nog te begrijpen. Hun Nederlands vertoont dus **hiaten** in woordenschat en grammatica.

Gebarentaal is dan weer de taal die horende ouders eerst zelf nog moeten verwerven, en dat gaat over het algemeen heel moeizaam en leidt zelden tot een vlotte beheersing. Laat staan dus dat Gebarentaal als een rijke thuistaal gehanteerd kan worden.

Bovendien blijkt het cruciaal om een rijk taalaanbod te realiseren voor het derde levensjaar (KNOORS). Anders blijven ook de gevolgen van een **achterblijvende gebarentaalvaardigheid** permanent en zullen ze ook doorwerken op de verwerving van de 'tweede' taal, het Nederlands.

DUS, dove kinderen van horende ouders kan men beschouwen als taalarme kinderen, zowel wat betreft VGT als ook wat betreft Nederlands. **Toch is voor de eerste keer in de geschiedenis van de dovenpedagogiek voor veel dove kinderen gesproken taal toegankelijk geworden als eerste taal** (MAYER en LEIGH).

Voor de huidige generatie dove kinderen en de komende generaties zou het nefast zijn om het roer om te gooien en terug te keren naar een ideeëngoed dat 20 jaar geleden erg vernieuwend was. Een betere verwerving van het Nederlands ligt voor een vrij groot deel van deze kinderen binnen de mogelijkheden.

De focus richten op taalverwerving via VGT en beperken tot woordherkenning in geschreven Nederlands, staat haaks op de mogelijkheden van vele jonge dove kinderen vandaag de dag.

De focus op het verwerven van competenties in het Standaardnederlands, zowel gesproken als geschreven, is voor hen een absolute noodzaak.

Is er dan geen nood aan kennis van VGT voor deze groep?

Vaak komt het erop neer dat dit zich beperkt tot het verwerven van een gebarenschat. Als (nog niet geïmplanteerde) baby, peuter, kleuter wordt communicatie vaak opgestart d.m.v. gebaren. Deze gebaren worden meestal gebruikt ter ondersteuning van het gesproken Nederlands. Gebarensysteem/NmG dus i.p.v. Gebarentaal/VGT. Deze vaardigheid kan nuttig en nodig blijven in bepaalde situaties: bed, bad, zwembad, strand, ... waar ze hun apparaten uit moeten doen.

Hoe jong geïmplanteerde dove kinderen als (jong)volwassenen zullen functioneren in bepaalde situaties, bv. kerkdiensten, lezingen, 'ex cathedra' lessen in hoger onderwijs, enz. weten we nu nog niet. Daarvoor is de aankomende generatie nog niet oud genoeg. Maar ze roepen vraagtekens op! Zullen ze dan toch leren om een VGT-tolk te volgen – uit pure noodzaak? Zullen ze gebruik maken van een schrijftolk? Dan moet de kwaliteit van het schrijftolken er nog enorm op verbeteren!

Waar zullen zij dan VGT (kunnen) leren?

Ofwel in cursussen die buiten het school-curriculum heen worden ingericht om de toegang tot VGT te faciliteren. Ofwel via hun contact met de Dovengemeenschap.

3.4. ... noopt tot een onderwijsbeleid op twee sporen!

ÉÉN onderwijsbeleid voor ALLE dove kinderen bestaat niet. Wanneer men te nemen maatregelen of redelijke aanpassingen uitwerkt voor het onderwijs aan dove kinderen, moet er om te beginnen altijd een duidelijk onderscheid gemaakt worden tussen het 'dovenonderwijs' of 'buitengewoon onderwijs', en het 'GON/Geïntegreerd Onderwijs' of 'gewoon' onderwijs. Beide onderwijsvormen hebben hun eigen mogelijkheden en grenzen.

A. Type-7-Auditieve: 'buitengewoon' onderwijs of 'dovenonderwijs'

VGT en/of Nederlands als instructietaal

Les 'in' VGT dus. Maar ook les 'over' VGT?

In het 'dovenonderwijs' kan men makkelijker en is het ook meer aangewezen om VGT te gebruiken als instructietaal. Dit vereist dat men de kinderen goed opleidt in hun kennis van VGT, zodat dit voor hen ook een rijke taal kan worden.

Daarnaast en/of parallel is een focus op het Nederlands evenzeer belangrijk. Alle handboeken bestaan in het Nederlands, en in hun latere leven moeten zij als volwassenen het Nederlands toch voldoende beheersen om een job te vinden, zich sociaal-cultureel te integreren, enz.

Tolk VGT

In het 'buitengewoon' onderwijs is het niet mogelijk om op een tolk in de klas beroep te doen. Het zou nochtans zinvol zijn om de leerlingen aan te leren hoe ze met een tolk moeten werken. Nuttig enerzijds wanneer ze de overstap maken naar het 'gewoon' onderwijs en een tolk willen hebben, en anderzijds wanneer ze het beroepsleven instappen en dan ook gebruik willen maken van een tolk. Tolkbewustzijn aanleren dus.

(dove) GON-begeleiding (met kennis van VGT)

Ook in het 'buitengewoon' onderwijs kan de inzet van GON-begeleiding erg nodig zijn, zeker wanneer een kind met een meervoudige problematiek in een ander onderwijstype belandt dan Type-7. Een (dove) GON-begeleid(st)er met goede kennis van auditieve problematiek en taalontwikkeling van het d/sh kind (en eventueel ook van VGT) zou daar het functioneren mee kunnen helpen faciliteren.

Diversifiëren

Hier belandt men in een vicieuze cirkel: het dovenonderwijs heeft te weinig leerlingen om voldoende te kunnen diversifiëren, en omdat er niet gediversifieerd wordt, trekt het ook weinig leerlingen.

B. Type-7-Auditieve: 'Geïntegreerd ONderwijs/GON' of 'gewoon' onderwijs

Maar voor de grote groep dove kinderen die integreren in het 'gewoon' onderwijs/GON geldt er toch een andere redenering! Wat realiseerbaar is in het 'buitengewoon' onderwijs is niet zomaar extrapoleerbaar naar het 'gewoon' onderwijs.

Nederlands is dé instructietaal - VGT als tweede, derde, vierde taal

Gaan we dan nog een stapje verder? VGT niet enkel invoeren als instructietaal. Maar om die taal goed te leren beheersen moet er ook les 'over' VGT worden gegeven. VGT als een te leren taal dus. Is dit haalbaar?

Nu nog niet! Want gebrek aan handboek (grammatica) voor de verschillende niveaus en gebrek aan geschoolde leerkrachten VGT (een doof VGT-gebruiker heeft niet noodzakelijk ook de pedagogisch-didactische bekwaamheid om lessen voor te bereiden en over te brengen aan een jong publiek).

Bovendien, ten koste van wat? Zal men er een ander (taal)vak voor laten vallen? Kan dit binnen de eindtermen waar gemaakt worden? En indien ja, is er eigenlijk wel vraag naar bij het doelpubliek? Wil het dove kind van 6-12 of de dove jongere van 12-18 vandaag wel VGT als taalvak ingepland krijgen?

Moet dit dan binnen onderwijs? Eén leerling tov één 'leerkracht'? Is 1 à 2 uur per week dan voldoende? Of moet dit georganiseerd worden in het BuO? Wie gaat er dan naartoe?

Kan je VGT voor 1, 2, 3 of zelfs 6 jongeren (clusterschool), die vaak nog allemaal in een ander jaar en/of een andere richting in een school zitten wel een aanbod VGT realiseren? Hoe ver staat dit van de realiteit?

Is VGT niet veel meer een taak voor de dovengemeenschap en dus te realiseren buiten het schoolse leven? 'School' betekent voor vele jongeren gesproken en geschreven Nederlands, eventueel ook Frans en Engels, goed leren beheersen. Daar kruipt al alle energie in. Is er nog tijd, energie, interesse om VGT dan echt te gaan leren? Op school? Is het niet vanzelfsprekender dat ze deze taal leren buiten school, in hun contact met dove 'lot-/leeftijdsgenoten', vrienden, de Dovengemeenschap? Daar zit de kennis en de vaardigheid en vaak ook de noodzaak om VGT te gebruiken als communicatiemodus. Leren ze meer in een lessituatie (= intensiteit en concentratie van een taalles) of leren ze makkelijker spontaan in groep door sociale interactie met leeftijdsgenoten en omkaderd door dove VGT-gebruikers?

Blijft het wel VGT of zal de voorkeur uitgaan naar NmG? Hoe kunnen onze kinderen voldoende VGT-bekwaam worden om een VGT-tolk te volgen? Of zal hun kennis en gebruik van gebaren geënt zijn op de Nederlandse grammaticale structuur, en zullen ze omdat ze Nederlands hanteren als 'basis'taal, eerder NmG de voorkeur geven dan VGT? Ook voor hun ouders en onmiddellijke omgeving is NmG makkelijker aan te leren en toe te passen dan VGT.

Tolk VGT/NmG of schrijftolk

Jongeren die integreren en daarbij toch een tolk willen gebruiken, zullen er zijn en blijven. Of de eerste keuze een tolk VGT óf NmG óf een schrijftolk zal zijn, zal de toekomst uitwijzen. Vele dove kinderen, net omdat ze vandaag de dag beter hun plan trekken in het gesproken Nederlands en minder tot helemaal niet vertrouwd zijn met VGT, zullen misschien eerder opteren voor een schrijftolk. Maar dan moet er dringend van de opleiding tot schrijftolken werk gemaakt worden. Snelheid en correctheid in typen zal een voorwaarde zijn. Onze kinderen zullen het geschreven Nederlands te goed beheersen en hun eisen stellen aan een schrijftolk.

En indien ze een basiskennis gebaren hebben en ook toch het Nederlands goed beheersen, zullen ze misschien eerder voorkeur geven aan NmG dan aan VGT. Ook daar zullen de tolkopleidingen rekening moeten mee houden.

(dove) GON-begeleiding met kennis van VGT/NmG én van het Standaardnederlands

Vereiste bekwaamheid en diploma is een vanzelfsprekendheid. En vooral, een goede kennis van het Nederlands is een noodzaak. GON-begeleiding moet het Nederlands van onze kinderen kunnen begrijpen, corrigeren, verfijnen en op een hoger niveau brengen. Bovendien moet ze in staat zijn vlot te communiceren met het schoolteam en de ouders. Een dove begeleider kan binnen het GON-team zeker een meerwaarde betekenen: gerichte psychologische-emotionele hulp bij dove kinderen/jongeren met een negatief zelfbeeld, doorleefd aanbod van dovencultuur, vlotte communicatie in VGT, indien een kind/jongere dit prefereert, ...

Clusterschool leidt tot maximale integratie: contradictio in terminis

Je creëert zo een doof eilandje in een horende school. Dat kán een surplus zijn, een rustpunt voor dove kinderen, maar het kan het integratieproces ook erg tegenwerken.

4. CONCLUSIE

Als je een goed talen- en onderwijsbeleid wil uitwerken voor dove kinderen, moet je goed weten over welke groep je praat.

Als je praat over dove kinderen, praat je over een diverse groep,

waarvan 90% in een horend gezin opgroeit,

en waarvan jong geïmplanteerde dove kinderen het overgrote deel uitmaken,

voor wie de stelling dat VGT de enige toegankelijke taal en dus eerste instructietaal in onderwijs moet zijn, niet zomaar opgaat, zeker niet in het 'gewoon' onderwijs,

voor wie VGT kan en mag, maar vooral een plaats kan krijgen in het 'buitengewoon' onderwijs,

voor wie het Standaardnederlands binnen bereik ligt, voor het eerst in de dovenpedagogiek, maar niet voor elk kind en niet voor elk kind in dezelfde mate,

voor wie men zeker verder moet durven kijken dan woordherkenning in het Nederlands,

voor wie het Nederlands de eerste taal wordt om vandaaruit verder te kijken naar het (tot op zekere hoogte) verwerven van Frans en Engels, zeker in het 'gewoon' onderwijs,

voor wie er dus binnen onderwijsbeleid en talenbeleid aandacht moet zijn voor specifieke noden en de daartoe te nemen passende maatregelen,

voor wie naast het faciliteren van de verwerving van VGT en het gebruik van een tolk, ook de nodige aandacht moet gaan naar professionele ondersteuning bij integratie,

voor wie VGT en Dovencultuur verwerven eventueel een optie kan zijn, maar dan georganiseerd buiten het 'gewone' school-curriculum, in contact met 'lotgenoten' en de Dovengemeenschap,

voor wie die GON-begeleiding, zelf doof of niet, bekwaam moet zijn om de Nederlandse taal van het dove kind te begrijpen, te corrigeren, te verfijnen, voortdurend op te volgen en op een hoger niveau te brengen.

Immers elk kind met een beperking heeft recht op én nood aan een continue, individueel aangepaste begeleiding.

REFERENTIES

CONCEPTNOTA 'Samen taalgrenzen verleggen', versie 22 juli 2011.

DE RAEVE, Leo - LICHTERT, Guido: "*De populatie slechthorende en dove leerlingen in Vlaanderen anno 2010: invloed van vroege gehoorscreening en vroege cochleaire implantatie op onderwijs en zorg*", in: Logopedie, 23, 6 (nov-dec 2010), blz. 15-25.

KNOORS, Harry: "*Herijkt taalbeleid voor dove kinderen*", in: Van Horen Zeggen, juli 2011.

MAYER, Connie and LEIGH, Greg: "*The changing context for sign bilingual education programs: issues in language and the development of literacy*", in: International Journal of Bilingual Education and Bilingualism, 13 (2010): 2, blz. 175-186.